

अथ

श्री गंगालहरी प्रारंभः

नोट :- पथरी रोग होने पर उपरोक्त श्री गंगालहरी पाठ विशेष लाभदायक है।

पाठ की विधि :- एक जलका पात्र भरकर अपने हाथों
द्वारा इस गंगालहरी के पाठ को करें एवं पाठ
समाप्त होने पर वह जल पिया जावे। इसके पथरी
रोग धीरे-धीरे समाप्त हो जाता है यह एक अत्युत्तम उपाय है।

* श्री गणेशायनमः *

समृद्धं सौभाग्यं सकल वसुधायाः किमपितन्महैश्वर्यं लीला-
जनितजगतः खंडपरशोः ॥ श्रुतीनां सर्वस्वं सुकृतमथ मूर्तं सुमनसां
सुधासौंदर्यं ते सलिलमशिवं नः शमयतु ॥ १ ॥ दरिद्राणां दैन्यं
दुरितमथ दुर्वासनहृदां द्रुतं दूरीकुर्वन् सकृदपि गतो दृष्टिसरणिम् ॥
अपि द्रागाविद्याद्रुमदलनदीक्षागुरुरिह प्रवाहस्ते वारां श्रियमयमपारां
दिशतु नः ॥ २ ॥ उदंचन्मात्सर्यस्फुटकपटहेरम्बजननी कटाक्षव्या-
क्षेपक्षणजनितसंचोभनिवहाः ॥ भवंतु त्वङ्गन्तोहरशिरसि गङ्गाः पुनरमी
तरङ्गाः प्रोत्तुङ्गा दुरितभरभङ्गाय भजताम् ॥ ३ ॥ तवऽऽलंबादंबस्फुर-

(३)

दलघुगर्वेण सहसा मया सर्वेऽवज्ञासरणिमथ नीताः सुरगणाः ॥
इदानीमौदास्यं यदि भजसि भागीरथि तदा निराधारो हारोदिमि कथय
केषामिह पुरः ॥ ४ ॥ स्मृतिं याता पुंसामकृतसुकृता नामपि च या
हरत्यंतस्तन्द्रां तिमिरमिव चंद्रां शुसरणिः ॥ इयं सा ते मूर्तिः सकल-
सुरसंसेव्यसलिलाममांतः संतापं त्रिविधमथ तापं च हरताम् ॥ ५ ॥
अपि प्राज्यं राज्यं तृणमिव परित्यज्य सहसा विलोलद्वानीरं तव
जननि तीरं श्रितवताम् ॥ सुधातः स्वादीयः सलिलभिदमातृसि पिवतां
जनानामानंदः परिहसति निर्वाणपदवीम् ॥ ६ ॥ प्रभाते स्नान्तीनां-
नृपतिरमणीनां कुचतटीं गतोयावन्मातर्मिलती तव तोयैर्मृगमदः ॥
मृगास्तावद्वैमानिकशतसहस्रैः परिवृता विशन्ति स्वच्छंदं विमलव-

पुपोनंदनवनम् ॥ ७ ॥ स्मृतं सद्यः स्वातं विरचयति शातं सकृदपि प्रगीतं
 यत्पापं भट्टिति भवतापं च हरति ॥ इदं तद्गङ्गेति श्रवणरमणीयं
 खलु पदं मम प्राणप्राप्तेवदनकमलांतर्विलसतु ॥ ८ ॥ यदंतः खेलंतो
 बहुलतरसंतोषभरिता न काका नाकार्थीश्वरनगरसाकांक्षमनसः ॥
 निवासाल्लोकानां जनिमरणशोकापहरणं तदेतत्ते तीरं श्रमशमनधीरं
 भवतु नः ॥ ९ ॥ न यत्साक्षाद्देवैरपि गलितभेदैस्वसितं न यस्मिन्
 जीवानां प्रसरति मनोवागवसरः ॥ निराकारं नित्यं निजमिहमनिर्वा-
 सिततमो विशुद्धयत्तत्त्वं सुरतदिनितत्त्वं न विषयः ॥ १० ॥ महादानै-
 र्ध्यानैर्वहुविधवितानैरपी च यन्नलभ्यं घोराभिः सुविमलतपोराशिभि-
 रपि ॥ अचिन्त्यं तद्विष्णोः पदमखिलसाधारणतया ददाना केनासी

त्वमिह तुलनीया कथय नः ॥ ११ ॥ नृणामीक्षामात्रादपि परिहरंत्या
 भवभयं शिवायास्ते मूर्तेः क इह बहुमानं निगदतु ॥ अमर्षम्लानायाः
 परममनुरोधंगिरिभुवो विहाय श्रीकण्ठः शिरसि नियतं धारियतयाम्
 ॥ १२ ॥ विनिंदान्युन्मत्तैरपि च परिहार्याणि पतितैरवाच्यानिव्रात्यैः
 सपुलकमपास्यानि पिशुनैः ॥ हरंती लोकानामनवरतमेनांसी कियतां
 कदाप्यश्रान्ता त्वं जगति पुनरेका विजयसे ॥ १३ ॥ स्वलंती स्वलोकादव-
 नितल शोकापहतये जटाजूटग्रंथौ यदसि विनिवद्धा पुरभिदा ॥ अये
 निर्लोभानामपिमनसि लोभं जनयतां गुणानामेवायं तव जननि दोषः
 परिणतः ॥ १४ ॥ जडानन्धान्पंगून्प्रकृतिबधिरानुक्लिविकलान् ॥ ग्रह-
 ग्रस्तानस्ताखिलदुरितनिस्तारसरणीन् ॥ निलिम्पेर्निमुक्कानपि च निरयां-

तर्निपततो नरानंब त्रातुं त्वमिह परमं भेषजमसि ॥१५॥ स्वभावस्व-
 च्छानां सहजशिशिराणामयमपामपारस्ते मातर्जयति महिमा कोऽपि
 जगति ॥ मुदा यं गायंति द्युतलमनवद्यद्युति भृतः समासाद्याद्यापि
 स्फुटपुलकसांद्राः सगरजाः ॥१६॥ कृतक्षुद्रायौघानथ भटिति संतप्त-
 मनसः समुद्धतुं संति त्रिभुवनतले तीर्थनिवहाः ॥ अपि प्रायश्चित्त-
 प्रसरणपथातीतचरिताद् नरानूरीकतुं त्वमिव जननि त्वं विजयसे ॥१७॥
 निधानं धर्माणां किमपि च विधानं नवमुदां प्रधानं तीर्थानाममलपरि-
 धानं त्रिजगतः ॥ समाधानं बुद्धेरथ खलु तिरोधानमधियां श्रियामाधानं
 नः परिहरतु तापं तव वपुः ॥१८॥ पुरो धावं धावं द्रविणमदिरावूर्णित-
 दृशां महीपानां नानातरुणतरखेदस्य नितयम् ॥ ममैवायं मन्तुः

स्वहितशतहंतुर्जडधियो वियोगस्ते मातर्यादिहकरुणातः क्षणमपि ॥१९॥
 मरुल्लीलालोलल्लहरिलुलितां भोजपटलस्खलत्पांसुव्रातच्छुरणविसरत्कौकु-
 मरुचि ॥ सुरस्त्री वक्षोजक्षरदगरुजं बालजटिलं जलं ते जङ्घालं
 मम जननजालं जरयतु ॥२०॥ समुत्पत्तिः पद्मारमणपदपद्मामलन-
 खान्निवासः कंदर्पप्रतिभटजटाजूटभवने ॥ अथायं व्यासङ्गो हतपतित-
 निस्तारणविधौ न कस्मादुत्कर्षस्तव जननि जागर्ति जगतिः ॥२१॥
 नगेभ्योयांतीनां कथय तटिर्नीनां कतमया पुराणां संहतुः सुरधुनि
 कपर्दोऽधिरुरुहे ॥ कया वा श्रीभर्तुः पदकमलमक्षालि सलिलैस्तुलालेशो
 यस्यां तव जननि दीयेत कविभिः ॥२२॥ विधत्तां निःशङ्कं निरवधि-
 समार्धिं विधिरहो सुखं शेषे शेतां हरिरविरतं नृत्यतु हरः ॥ कृतैः

प्रायश्चित्तैरलमथ तपोदानयजनैः सवित्री कामानां यदि जगति जागर्ति
भवती ॥२३॥ अनाथः स्नेहार्द्रा विगलितगतिः पुण्यगतिदां पतन्
विश्वोद्धर्त्री गदविगलितः सिद्धभिषजश्च ॥ सुधासिंधुं तृष्णाकुलित-
हृदयो मातरमयं शिशुः संग्रस्तस्त्वामहमिह विदध्याः समुचितम् ॥२४॥
विलीनो वै वैवस्वतनगरकोलाहलभरो गता दूता दूरं क्वचिदपि परेतान्
मृगयितुम् ॥ विमानानां व्रातो विदलयदि वीथीर्दिविषदां कथा ते
कल्याणी यदवधि महीमण्डलमगात् ॥२५॥ स्फुरत्कामक्रोधप्रबलतर-
संजातजटिलज्वरज्वालाजालज्वलितवपुषां नः प्रतिदिनम् ॥ हरन्तां
संतापं कमपि मरुदुल्लासिलहरिच्छटाचंचत्पाथः कणसरणयो दिव्यसरित्
॥२६॥ इदं हि ब्रह्माण्डं सकलभुवनाभोगभवनं तरङ्गैर्यस्यान्तर्लुठति

परितस्तिन्दुकमिव ॥ स एव श्रीकण्ठप्रविततजटाजूटजटिलो जलानां
संघातस्तव जननि तापं हरतु नः ॥२७॥ त्रपन्तो तीर्थानि त्वरितमिह
यस्योद्धृतिविधौ करं कर्णे कुर्वन्त्यपि किल कपालिप्रभृतयः ॥ इमं तं
मामम्ब त्वमियमनुकम्पाद्रहृदये पुनाना सर्वेषामघमथनदर्पं दत्तमसि
॥२८॥ श्वपाकानां व्रातैरमितविचिकित्साविचलितैर्विमुक्तानामेकं किल
सदनमेनः परिषदाम् ॥ अहो मामुद्धर्तुं जननि घटयन्त्याः परिकरं
तव श्लाघां कर्तुं कथमिव समर्थो नरपशुः ॥२९॥ न कोऽप्येतावन्तं
खलु समयमारभ्य मिलितो यदुद्धारादाराद् भवति जगतो विस्मयभरः ॥
इतीमामीहां ते ननसि चिरकालं स्थितवतीमयं सम्प्राप्तोऽहं सफलयितु-
मम्ब प्रणय नः ॥३०॥ श्ववृत्तिव्यासङ्गो नियतमथ मिथ्याप्रलपनं

कुतर्केष्वभ्यासः सततपरपैशुन्यमननम् ॥ अपि श्रावं श्रावं मम तु
 पुनरेवं गुणगणानृते त्वत्को नाम क्षणमपि निरीक्षेत वदनम् ॥३१॥
 विशालाभ्यामाभ्यां किमिह नयनाभ्यां खलु फलं न याभ्यामालीढा
 परमरमणीया तव तनु ॥ अयं हि न्यकारो जननि मनुजस्य श्रवणयो-
 र्ययोर्यन्तिर्यातस्तव लहरिलीलाकलकलः ॥३२॥ विमानैः स्वच्छन्दं
 सुरपुरमयन्ते सुकृतिनः पतन्ति द्राक्पापा जननि नरकान्तः परवशाः ॥
 विभागोऽयं तस्मिन्नशुभमयमूर्तौ जनपदे न यत्र त्वं लीलादलितमनु-
 जाशेषकलुषा ॥३३॥ अपि घ्नन्तो विप्रानविरतमुशन्तो गुरुसतीः
 पिवन्तो मैरेयं पुनरपहरन्तश्च कनकम् ॥ विहाय त्वय्यन्ते तनुमतनु-
 दानाध्वरजुषामुपर्यम्ब क्रीडन्त्यखिलसुरसम्भावितपदाः ॥३४॥ अलभ्यं

सौरभ्यं हरति संततं यः सुमनसां क्षणादेव प्राणानपि विरहशस्त्रक्षत-
 भृताम् ॥ त्वदीयानां लीलाचलितलहरीणां व्यतिकरात् पुनीते सोऽपि
 द्रागहह पवमानस्त्रिभुवनम् ॥३५॥ कियन्तः सन्त्येके नियतमिहलोका-
 र्थवटकाः परे पूतात्मानः कति च परलोकप्रणयिनः ॥ सुखं शेते
 मातस्तव खलु कृपातः पुनरयं जगन्नाथः शश्वत्वाय विहितलोक-
 द्वयभरः ॥३६॥ भवत्या हि व्रात्या वमपतितपाखण्डपरित्यगिन्ना स्नेहः
 श्लथयितुमशक्यः खलु यथा ॥ मनाप्येवं प्रेमा दुरितनिवहेष्वम्ब जगति
 स्वभावोऽयं सर्वैरपि खलु यतो दुष्परिहरः ॥३७॥ प्रदोषान्तनृत्यत्पुर-
 मथनलीलोद्धृतजटातटाभोगप्रह्वल्लहरिभुजसंतानविधुतिः ॥ विलक्रीड-
 क्रीडज्जलडमरुडंकारसुभगस्तिरोधतां तापं त्रिदशतटिनीताण्डवविधि

॥३८॥ सदैव त्वय्येवार्पितकुशलचिन्ताभरमिमं यदि त्वं मामम्ब त्यजसि
 समयेऽस्मिन् सुविषमे ॥ तदा विश्वासोऽयं त्रिभुवनतलादस्तमयते
 निराधारा चेयं भवति खलु निर्व्याजकरुणा ॥३९॥ कपर्दादुल्लस्य
 प्रणयमिलदर्धाङ्गयुवतेः पुरारेः प्रेङ्खन्त्यो मृदुलतरसीमन्तसरणौ ॥
 भगान्या सापत्न्यस्फुरितनयनं कोमलरुचा करेणोत्तिष्ठास्ते जननि
 विजयन्तां लहरयः ॥४०॥ प्रपद्यन्ते लोकाः कति न भवतीमत्रभवती-
 मुपाधिस्तत्रायं स्फुरति यदभीष्टं वितरसि ॥ शये तुभ्यं मातर्मम तु
 पुनरात्मा सुरधुनि स्वभावादेव त्वय्यमितमनुरागं विधृतवान् ॥४१॥
 ललाटे या लोकैरिह खलु सलिलं तिलकिता तमो हन्तुं धत्ते तरुणतर-
 मार्तण्डतुलनाम् । विलुम्पन्ती सद्यो विधिलिखितदुर्वर्णसरणिं ॥ त्वदीया

सा मृत्स्ना मम हरतु कृत्स्नामपि शुचम् ॥४२॥ नरान् मूढांस्ततज्जन-
 पदसमासक्कमनसो हसन्तः सोल्लासं विकचकुसुमव्रातमिषतः ॥ पुनानाः
 सौरभ्यैः सततमलिनो नित्यमलिनान् सखायो नः सन्तु त्रिदशतटिनी-
 तीरतरवः ॥४३॥ यजन्त्येके देवान् कठिनतरसेवांस्तदपरे वितानव्या-
 सक्ता यमनियमरक्ताः कतिपये ॥ अहं तु त्वन्नामस्मरणभृतकामस्त्रिपथगे
 जगज्जालं जाने जननि तृणजालेन सदृशम् ॥४४॥ अविश्रान्तं जन्मा-
 वधि सुकृतकर्माजनकृतां सतां श्रेयः कर्तुं कति न कृतिनः सन्ति
 विबुधा ॥ निरस्तालम्बानामकृतसुकृतानां तु भवतीं विनामुष्मिल्लोके न
 परमवल्लोके हितकरम् ॥४५॥ पयः पीत्वा मातस्तव सपदि यातः सह-
 चरैर्विमूढैः संरन्तुं क्वचिदपि विश्रान्तिमगनम् ॥ इदानीमुत्सङ्गे मृदु-

पवनसंचारशिशिरे चिरादुन्निद्रं मां सदयहृदये स्वापय चिरम् ॥४६॥
 बधान द्रागेव द्रढिमरमणीयं परिकरं किरीटे बालेन्दुं नियमय पुनः
 पन्नगगणैः ॥ न कुर्यास्त्वं हेलामितरजनसाधारणधिया जगन्नाथस्यायं
 सुरधुनि समुद्धारसमयः ॥४७॥ शरच्चन्द्रश्वेतां शशिशकलश्वेताल-
 मुकुटां करैः कुम्भाम्भोजेवरभयनिरासौ विदधतीम् ॥ सुधाधाराकारा-
 भरणवसनां शुभ्रमकरस्थितां त्वां ये ध्यायन्त्युदयति न तेषां परिभवः
 ॥४८॥ दरस्मितसमुल्लसद्वदनकान्तिपूरामृतैर्भवज्वलनभर्जिताननिश-
 मूर्जयन्ती नरान् ॥ चिदेकमयचन्द्रिकाचयचमत्कृतिं तन्वती तनोतु
 मम शं तनोः सपदि शंतनोरङ्गना ॥४९॥ मन्त्रैर्भीलितमौषधैर्मुकुलितं
 त्रस्तं सुराणां गणैः स्वस्तं सान्द्रसुधारसैर्विदलितं गारुत्मतैर्ग्रावभिः ॥

वीचिचालितकालियाहितपदे स्वर्लोककल्लोलिनित्वं तापं तिरयाधुना
 मम भवव्यालावलीढात्मनः ॥५०॥ द्यूते नागेन्द्रकृत्तिप्रथमगणफणि-
 श्रेणिनन्दीन्दुमुख्यं सर्वस्वं हारयित्वा स्वमथ पुरभिदि द्राक् पणीकतु-
 कामे ॥ साकूतं हैमवत्या मृदुलहसितया वीक्षितायास्तवाम्ब व्यालोलोह्ला-
 सिवल्गल्लहरिनटयटीतारण्डवं नः पुनातु ॥५१॥ विभूषितानङ्गरिपूतमाङ्गा
 सद्यः कृतानेकजनार्तिभङ्गा ॥ मनोहरोत्तुङ्गचलत्तरङ्गा गङ्गा ममाङ्गान्य-
 मलीकरोतु ॥५२॥ इमां पीयूषलहरीं जगन्नाथेन निर्मिताम् ॥ यः
 पठेत्तस्य सर्वत्र जायन्ते सुखसम्पदः ॥५३॥

* इति श्रीमज्जगन्नाथ विरचिता गङ्गालहरी समाप्ता *

कवित्त—गंगालहरी

हमारे कविकुल कमलप्रभाकर महाकवि श्रीमान् पण्डितराज जगन्नाथजी की बनायी हुई "गङ्गालहरी" किस सहृदय महोदय के दृष्टिगोचर न हुई होगी कि जिसका एक एक पद्य पढ़कर हृदय में आनन्दामृतरूपी गङ्गाप्रवाह की लहरें उठने लगती हैं उसी का यह हिंदी के घनाक्षरी कवित्तों में रूपान्तर है। इसके ऊपर मूल श्लोक और नीचे उसका अनुवाद स्वरूप कवित्त लिखा गया है। इससे पाठकों को मूल के साथ मिलान करने एवं साथ ही मूल और अनुवाद दोनों के आनन्द का अनुभव करने के लिए अच्छा अवसर दिया गया है। आशा है कि साहित्य प्रेमी इसका संग्रह करने से न चूकेंगे। मू. आ. ३ डा. आ. १

पुस्तक मिलने का पता—

कन्हैयालाल बुकसेलर

त्रिपोलिया बाजार, जयपुर।

हिमालय प्रिंटिंग प्रेस, चौड़ा रास्ता, जयपुर।